

Proa

Vicenç Villatoro

Un home
que se'n va

VICENÇ VILLATORO
UN HOME QUE SE'N VA

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: setembre del 2014

© 2014 Vicenç Villatoro

Fotografia de la p. 196: © Robert Capa / International Center of
Photography / Magnum Photos

Quadre de la p. 373: © Oronoz / Album. Ramon Casas, *Garrot vil* (1894)

Plànol de Castro del Río a la primera guarda: © Egea Azcona

(*Los pueblos de Córdoba*, vol. 2. Caja Provincial de Ahorros de Córdoba 1992).

Plànol de Terrassa a la segona guarda: © Ajuntament de Terrassa

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Pedro i Pons, 9-11

08034 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-514-8

Dipòsit Legal: B-17.780-2014

Composició: Víctor Igual, SL

Impressió: Egedsa

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

*He decidit d'anar-me'n per sempre.
Amén.*

PERE QUART
Vacances pagades

Quan el meu avi se'n va anar de Castro, el seu poble, el poble dels seus pares i dels seus fills, on havia nascut i on havia estat dues vegades a un pas de morir afusellat contra la paret del cementiri en temps de la guerra, tenia ja més de seixanta anys. Era més gran del que sóc jo ara, en el moment que em poso a escriure i a evocar aquell instant precís en què ell va donar per acabada una vida i va anar a encalçar-ne una de nova a un lloc desconegut. I no tan sols era més gran, sinó que estava de ben segur més gastat, més entristit, més desesperançat, per la memòria del dolor i de la por, per la mort i la guerra i la presó. No semblava un home capaç de tornar a començar. Però va marxar de Castro. El seu poble. L'estiu del 1950. Sense saber si hi tornaria mai més.

Per què un home se'n va del lloc on sempre ha viscut? No deu haver-hi una llei. Cada cas és un món. Cadascú se sap els seus motius veritables, potser només són seus, potser tampoc no els sap del cert, només els intueix: hi ha un impuls íntim i secret, un imperatiu, un desassossec, que empeny a marxar. La

gent se'n pot anar per fugir o per conquerir; amb esperança o per desesperació; per gana o per amor o per tedi o per fàstic; o per por o per valentia. Perquè no pot més o perquè en vol més.

Llavors, no podem triar un motiu que serveixi per a tothom. Només podem explicar històries, cadascuna diferent, tan bona o tan estranya com totes les altres. Tan bona la de l'avi com la de qualsevol altre. Per què se'n va de casa seva un home gran i cansat, sense esperances, esporuguit, com devia ser el meu avi aquell estiu de l'any cinquanta? De què fugia o què anava a buscar? Quina vida sencera, al darrere, ho explica o ho empeny o ho il·lumina?

Avi, per què un dia vas decidir marxar per sempre més del teu poble? (I jo sóc, i sóc qui sóc, precisament perquè vas marxar; i jo de vegades també vull marxar com tu, no sé si per les mateixes raons o ben bé per les contràries; potser per les mateixes pors, ara que m'acosto als anys que tu tenies en aquell moment, ara que jo també estic a estones cansat i esperançat i esporuguit.)

Vicente Villatoro Porcel, comerciant de teixits arruïnat, fill, nét i nebot de sastres, antic condemnat a mort i convicte al Penal de Burgos, antic regidor i membre per Unión Republicana del Comitè del Front Popular de Castro del Río, província de Còrdova, en el temps de la guerra, té ara seixanta anys repicats. No és edat per marxar de casa. Ha estat moltes coses, a la vida. Ara

n'és ben poques. A la parada prop del Puente Nuevo, espera el cotxe de línia de Còrdova: l'agafarà tot sol, carregat amb una enorme maleta de fusta. La Rosario, la filla, casada de fa uns anys, acabada d'afillar, es queda al poble, a l'adrogueria del marit, l'Antonio Sánchez, al carrer de la Tercia, pujant cap a la Villa. A Terrassa l'esperen la dona, Francisca, i el fill, Vicente, que està a punt de fer els vint-i-un anys. Ells van marxar abans, ja fa uns mesos, a buscar feina i casa, mentre ell es quedava a Castro a liquidar els darrers teixits de l'últim negoci impossible, fracassat. També, altra vegada, fracassat. Ara deixa la casa i el negoci venuts; tancats i barrats.

No és el primer cop que Vicente Villatoro Porcel ha de marxar de Castro sense saber si mai més hi tornarà. Tampoc no és la pitjor vegada, la més dramàtica. Va ser molt més terrible la tardor del trenta-sis, quan amb tots els seus va haver de sortir del poble a trenc d'alba, entre cadàvers, sense endur-se gaire res i sense saber on anirien, retronaven al darrere les canonades dels nacionals de la columna de Sáenz de Buruaga. Però llavors no havia tingut temps de pensar ni de decidir res, no podia fer altra cosa que marxar, eren els canons i les inèrcies els qui decidien. No com ara. Catorze anys després. Finals de l'estiu del 1950. Temps de pau, figura.

De jove, molt abans, també havia marxat del poble: va ser amb vint anys, per anar-se'n a treballar primer a Linares, després a Ceuta, a fer fortuna, com els

antics indians anaven a fer les Amèriques. No va sortir bé. I el moment de marxar de Castro també havia estat del tot diferent. Llavors no fugia de res, se n'anava tot sol, el movia l'esperança. Era jove. I ara ja no ho és. Ara no està sol, tot i que viatgi tot sol, està molt cansat, ha viscut massa. Com el trenta-sis, també ara ha de fugir, però d'una cosa menys urgent que les avançades rapidíssimes de les columnes dels nacionals. Com a començament de segle, també ara haurà de buscar feina i futur en un altre lloc, del tot desconegut. Però sense alegria ni esperança.

Cau un sol eixut encara d'estiu sobre el Llano del Puente Nuevo i ell s'ha abrigat massa per al viatge. S'han aturat al portal de la casa del veterinari Millán, una mica parent, que fa cantó i proposa una mica d'ombra. Al poble tothom és una mica parent, mitja dotzena de cognoms que es van combinant. El cotxe cap a Còrdova surt prop de la punta del pont, de les cotxeres de l'Alsina Graells, que en té de sempre la concessió, un nom del tot impronunciable, deixem-ho en la Catalana. Ell ja en porta el bitllet a la butxaca. L'ajuden a carregar la maleta de fusta, enorme, a la baca de l'autocar, el deuen veure gran, un home vell que viatja sol pel mateix camí que fan tants de més joves.

—Tenga cuidado, que eso pesa mucho.

—Descuide. Para eso estamos —amable, el xofer. L'amabilitat s'encomana.

Han baixat a acomiadar-lo fins a la cotxera la filla amb la néta a coll, el gendre s'ha quedat a l'adrogu-

ria, algú s'hi havia de quedar. Amb l'Antonio s'han abraçat a la porta de la casa de la Tercia. Ara s'abracen amb la Rosario. No té ganes de parlar. Se'n va amb un farcell per al viatge, li han posat uns dolços morenos de color d'oli i unes rosques de vi, de les que es fan per Setmana Santa.

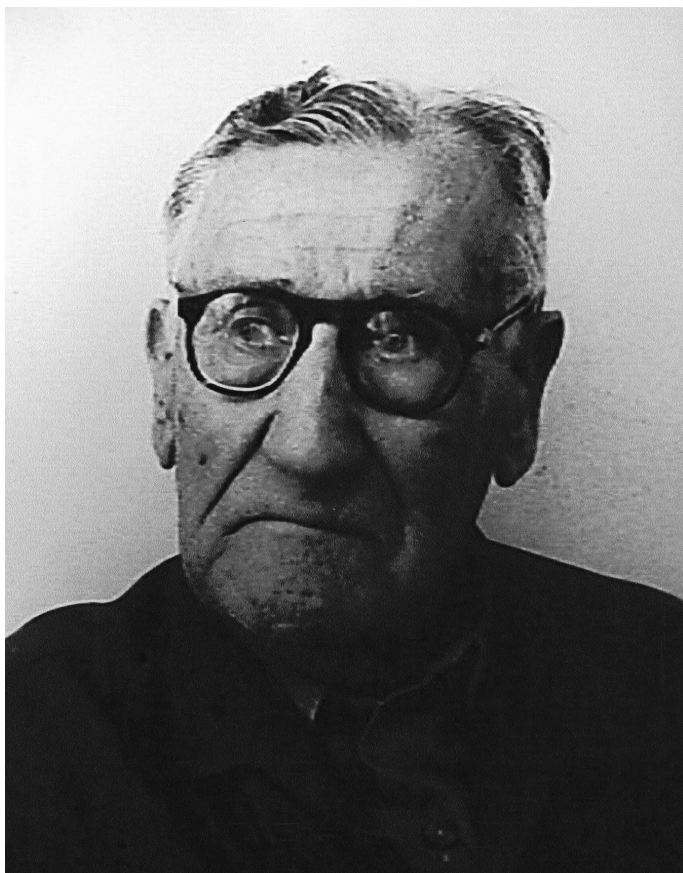
–*Llama cuando llegues. Y escribid.*

–*Vosotras también.*

–*Vaya usted con Dios* –se li acomiada algun desconegut, la solidaritat acaba sent anònima.

Anar-se'n amb Déu. Amb Déu per companyia. Pensa que és una expressió curiosa, estranya, tot i que és la que ell fa servir sempre. La que encara farà servir, exòtica i meridional, quan arribi al seu destí. Però, fa companyia, Déu? N'hi ha fet mai?

Des de la finestra del cotxe de línia, Castro és una llarga taca blanca damunt d'un turó pla, com un gruix de mantega damunt d'una llesca de pa negre. Com si l'aguantés, penjat d'un fil, el campanar de l'Asunción. El cotxe de línia va ple, es veu que cada dia va ple. Potser havia d'haver buscat un taxi per compartir, camí de Còrdova, un *coche chico*. Quan l'autocar de la Catalana es posa en marxa, travessa el pont del Guadajoz i s'endinsa per un paisatge suau i rodó d'oliveres simètriques damunt d'una terra blanca i seca. Però Vicente Villatoro Porcel no ho veu perquè està mirant enrere.

Del meu avi en recordo sobretot les armilles florejadess i acolorides sota una americana fosca. Ningú no en portava, d'armilles com aquelles, de tota la gent que jo coneixia, encara menys els avis dels meus companys d'escola o de carrer. Elegants i extremades, armilles de sastre il·lustrat i regeneracionista, modern, un punt excèntric, d'un cert dandisme atrevit. De fet,

l'avi va ser fins al final un home elegant. Alt, tot i les espatlles cansades i caigudes, amb els cabells blancs clenxinats a l'esquerra. El recordo vestit sempre amb americana i camisa i amb les sabates enllustrades.

De molt gran, quan vivia ja a casa nostra, després de la mort de la iaia Francisca, passar el betum per les sabates negres formava part dels ritus pulcres i higiènics de cada matí, esquitxar-se la cara amb aigua ben fresca, doblegar amb cura petits fulls aprofitats de paper d'embolcar fi per posar-se'ls a la cartera –mai no se sap què et pot passar fora de casa, ni com trobaràs els serveis dels cafès o de les estacions– i posar-se un vestit de xeviot i una camisa blanca i un mocador que sobresurti un parell de dits de la butxaca del davant de la jaqueta. Llavors, sortir de casa a fer el volt.

El recordo així, vidu i jubilat, jubilat de no res, sense papers ni cotitzacions ni havent tingut un ofici continuat: una brillant gestió administrativa de la mare, probablement una mica fraudulenta. Llavors vivia a casa nostra, a l'habitació del costat de la del meu germà i meva, i passava també temporades a Castro. Quan era a Terrassa, amb nosaltres, se n'anava a fer un volt a mig matí i arribava a temps pel dinar i per a les notícies, sempre després d'haver-se trobat indefectiblement amb *un íntimo amigo mío* o amb algun antic alumne oblidat –*¿se acuerda usted de mi, señor Vicente?*– amb qui hauria fet petar una xerrada nostàlgica i transcendent i de qui duia notícies curioses i insòlites.

Al migdia, havent dinat, demanava d'apujar el vo-

lum de les notícies del televisor, sobretot les d'inter-nacional, i escoltava amb atenció les cròniques de les eleccions americanes, de la guerra dels Sis Dies o d'al-tres conflictes llunyans en què sempre prenia partit, enmig d'un món mineralment indiferent a tot el que semblés política i encara més a la de fora. La generació dels pares, apolítica militant de postguerra, i la dels néts, prepolítica encara, vèiem aquest interès com una dèria estranya, insòlita, en la lògica d'abans del diluvi. El candidat McGovern, enfrontat amb Nixon a les eleccions del 72 i crític opositor a la guerra del Viet-nam, era conegut familiarment com *el candidat de l'avi Vicenç*. I els triomfs de l'aviació israeliana sobre el desert del Sinaí en la guerra dels Sis Dies eren vis-cuts com victòries de l'avi, que anava resseguint-les damunt del mapa com si expiessin les derrotes de tots els perseguits dels anys quaranta. Tot això ens sem-blava a nosaltres tan exòtic i extemporani com les ar-milles de flors de colors vius que penjaven a l'armari de la seva cambra i que anys després s'arribarien a po-sar de moda en arribar-nos l'onada hippie.

Llàstima d'haver-la donat, la seva roba. Potser jo me les hauria acabat posant, les seves armilles. Ara m'agradaria posar-me-les.

De Castro del Río n'havien marxat molts, i molts més en marxarien: la meitat dels catorze mil que hi devia haver just abans de la guerra. El poble, aquell any cin-

quanta, quan Vicente Villatoro se'n va anar cap a Terrassa, era un lloc envellit i apagat, com si sota aquella solellada constant i enlluernadora tot convidés o obligués a la immobilitat.

Hi ajudava potser un paisatge sense arestes. El camp al seu voltant era un oceà de turons gastats i reblanits, semblants a aquell graons de marbre per on han passat molts peus, una terra antiga i ancestral. No es feia estrany de trobar-hi de tant en tant estàtues velles de lleons de pedra. Tot s'hi veia endreçat, tots els conreus rectes, totes les oliveres en fila índia i perfectament quadriculades, fent com si no s'adonessin de les ondulacions del terreny. I també s'alineaven amb una perfecció malaltissa, funcional, les plantes del tabac i del cotó. O les llargues taques verdes o grogues, segons el temps, dels camps d'ordi, que agafaven tons vellutats amb la llum canviant. També la terra semblava de vellut ratat i heretat. Cada vegada que passava un solc nou amorosia encara més les onades de la terra grisa, clapada de blanc i de roig.

Tampoc al poble semblava que hi hagués arestes, si més no de les visibles. També aquesta sensació de metall que s'ha anat fent mat a base d'anar-hi passant els dits, com si el sol estovés els murs i la capa de calç de cada any anés inflant les parets i fent-les cada vegada més irregulars, més abonyegades. Tot molt quiet. Tot molt vell, gairebé etern, el camp i el poble, tot en la mateixa posició des del temps dels romans o qui sap si d'abans. No pas una fortalesa medieval, damunt

d'una d'àrab, damunt d'una de romana. No: sempre la mateixa. La mateixa Villa blanca i clara, ibèrica i visigòtica, cristiana i musulmana, tocada i modelada per cadascú, però sense entrar-hi mai a fons del tot. Aturada en el temps, suspesa en un aire dens que tot ho conserva i tot ho fossilitza.

Un bell paradís primitiu, però també una plàcida i tediosa presó meridional. Un quadre pintoresc per veure i una cotilla estreta per viure, que engavanya. Placidesa i monotonia. Però sacsejada de tant en tant per l'entreacte tràgic d'una passió de fúria destructora, d'una orgia de sang i de foc. Feia poc de la més recent, les ferides encara es veien sagnants. No tan sols en la memòria, en la vida de cada dia. Com si hi hagués un magma incandescent de ressentiments i d'humiliacions sota la capa plàcida d'una terra blanca, amable, enjogassada i festiva com un balcó amb geranis o un pati amb aigua i rosers. De tant en tant, una erupció violenta. I després, tot com sempre. Altra vegada.

Castro als anys cinquanta era com havia estat sempre, com vint, cent, mil anys enrere. Exagero, però no gaire. Amb un contrast inquietant. El poble és arraulit, concentrat, encongit entorn d'una muralla, sense gairebé vessar els límits d'un turó vora el riu, com si no tingués espai per créixer. Però al seu voltant el camp és immens, il·limitat. Tot hi és gros i sol. Com en l'antigor, quan els homes vivien amagats en racons protegits d'una natura amenaçadora i vencedora.

Però ara allà fora ja no hi ha natura salvatge i hostil, no hi ha res sense aprofitar, tot és conreu i olivera. Fanegues i fanegues, un mar de conreus sense gent. I cada poble, Castro i tots els altres, una illa.

Castro era als anys cinquanta un poble blanc i immòbil. En el final d'un pendís de la història. Fòssil d'un món antic. Per això la gent en fugia. El poble esdevenia cada vegada més balder per als seus habitants i la terra cada vegada més baldera, extensa i quieta per a tan poc poble.

De l'avi en tenim a casa poques fotografies i cap paper.

De fotografies no se'n feien gaires, al poble, i les poques que li van fer s'han anat perdent en fugides i trasllats. De fet només n'hi ha un parell d'abans de la guerra i són molt antigues, dels anys deu, quan estava a Ceuta. Hi surt molt arreglat, a totes dues, potser anava sempre així, potser és com es vestien per fer-se les fotos, com un extra, com qui va a un casament. De l'avi, com de molta gent, el rastre que en queda és un manat dispers de fotografies. La biografia és una col·lecció discontinua i trencada de fotografies fetes expressament, de retratista, imatges construïdes, busques. Sóc això. Vull ser això. Vull recordar això. Vull ser recordat així. Fotos amb un marc blanc, per posar damunt d'una calaixera o dins d'una capsa de sabates. Fotografies com manifestos, com testaments, com passaports. Empremses damunt la sorra.

N'hi ha una del 1917, hi té vint-i-vuit anys, on porta un bigoti negre abundant, i hi surt a peu dret, al costat d'un amic, posició de foto de retratista antic, al davant d'un decorat pintat, aigualit i ingenu, que fingeix ser la coberta d'un transatlàntic. L'amic està assegut en una cadira ampla de vímet i van tots dos amb corbatins foscos i camises blanques. L'avi porta, naturalment, la seva armilla extremada i uns pantalons blancs que jo em vull imaginar de cotó colonial, gairebé de coronel anglès a l'Índia, però que deuen ser d'hivern, més d'abrigar. Les sabates brillen de llustre i la mirada és amable i confiada, potser un xic irònica, però bonhomiosa. M'aturo en aquesta mirada, perquè ja no sortirà mai més a cap altra foto posterior que jo conegui.

N'hi ha una d'anterior, del 1910, amb el color sèpia i aquell desdibuixat fantasmagòric, com de retrat romà, que tenen les fotos dels morts. És un noi de vint-i-un anys, rialler, però amb corbata i armilla, els cabells molt negres esculpits en ondes, amples les solapes de l'americana clara, les espatlles encara altes. No mira cap a la càmera, sinó una mica cap amunt, a un punt indeterminat però alt de l'horitzó, i allò que veu li fa riure per sota el nas. Pot ser que amb una mica de picardia?

Tenim moltes més fotos de l'avi de gran, ja a Terrassa o en els retorns a Castro. Són les típiques, casaments, batejos i comunions; algunes de fotògraf, emmarcades amb un quadre blanc de dents irregulars, com un segell de correus. Però n'hi ha sobretot dels

últims anys, quan el pare es va aficionar a la fotografia i no parava de fer-ne i de revelar-se-les. Són imatges especialment fotogèniques: per un retrat de primer pla li van donar al pare un premi al Casino del Comerç i en teníem per casa una còpia gran, de trenta per quaranta, enganxada a la paret del laboratori, al costat de l'ampliadora i d'una altra foto també molt poètica del meu germà en un tren desenfocat.

De les fotos de l'avi en aquests últims temps, unes quantes, algunes són amb vestits de mudar. En les

d'estar per casa, sempre amb camisa i americana, encara que sense corbata. En les de passeig, de vegades amb ulleres negres de sol, un aspecte gairebé aristocràtic, tan alt i prim, amb el mocador a la butxaca com si fos un clavell al trau, les mans agafades a l'esquena, en aquella posició dels qui no sabem què fer amb les mans quan ens retraten, que jo també em reconec com a meva. (És la posició amb què entro a les esglésies a fer el tafaner o quan contemplo una exposició, una imatge de nosaltres mateixos, de l'avi i meva, pacífica i atenta, més aviat tímida.)

Però el tema principal, en les fotos d'aquest temps, són les mirades. Potser són manies meves, dèries literàries, ganes de confirmar conclusions prèvies, però diria que no torna a sortir mai més aquella mirada franca i confiada, riallera, de les fotos de Ceuta. En els retrats sense avisar ni posar-s'hi bé que li feia el pare, hi sol haver una mirada perduda, una mica absent, mai no mira la càmera, un aire de malenconia i de tristesa que és potser la que feia que guanyessin els concursos del casino.

En els àlbums, hi ha també les fotos del casament dels meus pares, del meu bateig o el del meu germà, les fotografies dels instants feliços, oficialment i jo crec que realment feliços. Aquí, l'avi té una mirada emocionada i plorosa, líquida, com aquell a qui la foto ha trobat sanglotant, sorprès que allò li estigui passant a ell, precisament a ell, que s'hagi acabat acomplint un somni (o un tros de somni) que donava

per impossible. La meva àvia, al seu costat, transparenta emoció, una alegria satisfeta, però més confiada, més previsible. Sense aquest afegit de perplexitat.

A mi em sembla la mirada d'un home cansat i derrotat, que donava la seva vida per consumida i perduda. En les fotos de batejos i casaments, la mirada d'un home que viu en una mena de pròrroga i que, en aquest temps afegit i sense expectatives, se sorprèn que encara hi hagi alegries possibles, quotes de felicitat i d'esperança amb què ja no comptava. Però tot això són interpretacions meves. Potser un altre hi veuria una altra cosa. O potser quan em miro aquestes imatges de l'avi faig com si em veiés jo mateix en el seu mirall.

El Sevillano arriba ja ple a Còrdova i a partir d'aquí s'anirà omplint encara més a cadascuna de les para-

des, fins a arribar, moltes hores després, atapeït de viatgers i d'equipatges, a l'estació de França, a Barcelona. De fet, a Còrdova s'ajunta el tren que ve de Sevilla i el de Màlaga, cada dia del món, i tots dos junts pugen entre turons d'oliveres buscant el camí de Madrid per l'esquerda estreta de Despeñaperros. Després continuarà per la plana manxega, fins que a l'altura d'Alcázar de San Juan van a trobar el mar de València que ja no deixaran fins a Barcelona. Arreu pujarà gent nova.

–*¿Para Barcelona?*

–*Para Terrassa, un poco más lejos. Me esperan mi mujer y mi hijo. Ya llevan allá un tiempo. ¿Y a usted?*

–*Nadie. A lo que salga. Igual me bajo antes de la estación. Dicen que si no hay quien te espera, o si no tienes casa o trabajo fijo, los guardias te vuelven a meter en el tren y te devuelven para abajo.*

–*Eso he oído* –s'apunta Vicente Villatoro a la conversa, sense entusiasme, per escurçar les hores imprevisibles del viatge.

Figura que el poble sobirà té molta imaginació per batejar amb enginy les coses de cada dia. Doncs en això no s'hi ha matat. D'Andalusia estant, aquest tren exprés diari cap a Catalunya s'anomena *El Catalán*, mentre que simètricament des de Catalunya se l'anomena *El Sevillano*. Arreu se'l coneix també, com a d'altres trens, com *El borreguero*: els viatgers hi han d'anar com anyells, disciplinats i gregaris, en ramat. Tot plegat no gaire imaginatiu.

De fet, tan poc imaginatiu que un dels noms és repetit, heretat, ja s'havia fet servir abans per un altre tren. Vicente Villatoro havia sentit fa molts anys com també anomenaven *El Sevillano* un altre tren, que feia un recorregut prou diferent. Durant el temps de la guerra, quan no podia haver-hi tren entre Sevilla i Madrid, perquè el front passava pel mig i li hauria calgut canviar de bàndol, hi havia un altre *Sevillano* que feia de columna vertebral de l'Espanya franquista, de Sevilla fins a Irún, sense horari ni periodicitat, rodejant per fora Madrid, fent la forma d'una boca oberta immensa disposada a empassar-se la capital i la República minvant, també el lloc on ell s'estava encara llavors com a refugiat, Tomelloso.

Òbviament, no el va agafar mai, aquell altre *Sevillano*. Quan després de la guerra el van carregar en un tren de presos cap a Burgos, ja va passar per Madrid, ja no havia de fer volta ni dibuixar cap boca, ja s'ho havien menjat tot. Directes al penal. Hi havia presos que tornaven de Burgos per ser afusellats a Còrdova, i feien tot el tren sabent què els esperava a l'estació d'arribada, i intentaven saltar del tren en marxa, perillósíssim, però almenys hi hauria alguna oportunitat. Si arribaven, no n'hi hauria cap.

—*Me han dicho que cogen a todo el mundo para las fábricas. Tengo un primo en Sabadell, en un sitio muy bueno. A ver si me encuentra algo. ¿Usted también se va a meter en una fábrica?*

–Depende. Mi hijo está buscando. Pero no estoy yo para muchos trotes.

No, no té edat ni per a moltes aventures en arribar ni per a moltes sacsejades al llarg del viatge. Intenta mantenir el cos dret, s'endormisca assegut, el vagó va massa ple. Les criatures i algunes dones s'estiren entre els seients i a les plataformes. Fa moltes hores que hi ha gent que hi sua. Fa calor, los olors s'inflen i es barregen. S'obren carmanyoles de menjar fred, hi ha qui porta ous durs embolicats en paper de diari, les lletres de les notícies s'han acabat imprimint en la superfície blanca, es mengen les notícies, literalment. Encara puja gent.

–¿Ya estamos llegando?

–No tengo ni idea. Nunca había estado antes.

–Lo pregunto. Es que yo voy a saltar antes de llegar. No sea que los guardias...

Vicente Villatoro es mira la seva maleta de fusta, deu ser dels qui porten menys equipatge, vindrà més endavant un camió amb mobles, la seva filla Rosario s'encarregarà de facturar-los des de Castro, quan tinguin un lloc on posar-los. Al vagó hi ha matalassos i farcells, molts nens, alguns que s'amaguen quan passa el revisor. Vicente Villatoro, poc equipatge, molts anys, una americana que havia arribat a ser elegant, ara més aviat ratada, se sent estrany allà al mig, com si no li estigués passant a ell, com si no fos cosa seva, com si ho veiés en una pel·lícula.

A Castro no hi ha hagut mai tren. Potser per això, de jove, quan va arribar un segle nou i feien cine per primera vegada a la Feria a un Pabellón Modernista i bastien el Puente Nuevo i arribaven l'electricitat i el telèfon, i tot semblava encetar un temps millor, Vicente Villatoro es pensava que el tren era una cosa alegre, màgica. El fascinava: el món de fora, el vapor del progrés, la civilització, l'aventura. Un viatge en tren, *ligero de equipaje*, era una festa. Als llocs on arribava el tren, hi arribava el món modern. Una via, un pont, una estació, eren els temples i els senyals del temps nou desitjat. Però a Castro no hi havia arribat.

Després en tornar de la presó, va agafar mania als trens. D'aquella època, a casa seva mai no se'n va parlar, ningú no li va preguntar mai res. Sabien que burxaven en ferides sense tancar. El tren de després de la guerra era per a ell l'encarnació de la deportació, el vagó de bestiar ple de carn humana, cap a la presó, cap a l'escorxador. Els trens van esdevenir antipàtics. Vicente Villatoro no deia com havia anat cap a Burgos ni com n'havia tornat. Però si hagués pogut anar a Terrassa amb cotxe de línia, hi hauria anat. El soroll dels trens, la monotonia dels motors, els vagons de fusta, la pudor de les vies, li sonaven a exili, transports de gent com qui porta bestiar.

Del tren que pujava a Barcelona, i del que se n'anava més amunt, cap a Alemanya, algú a Andalusia en va intentar dir el *tren de las lágrimas*. No va acabar

d'arrelar, massa melodramàtic. Tant com llàgrimes, potser no. Però tampoc el viatge de plaer de Machado: *y sin embargo, voy bien*. Ni el *Tren expreso* cap a París de Campoamor. Va quedar en *Sevillano*. Prou neutre.

Entre el tren del progrés a la infantesa i el tren de l'exili d'ara ha passat tota una vida. Encara més, ha passat un segle. Molta història i molts morts.

Deia que de l'avi, a casa, no en van quedar papers. (Propòsit d'anar a Castro a buscar-ne, on sigui, a casa de la tieta Rosario, a la biblioteca de la Fali Caravaca, mig família, a parents desconeguts entre les branques de l'arbre genealògic.)

L'avi en vida sí que en tenia alguns, de papers personals, documents oficials antics, certificats. Els guardava, quan vivia a casa, en una capsula metàl·lica, potser de galetes, d'aquelles que han arxivat a tantes cases de postguerra, cartes i escriptures, retrats i recordatoris. No en parlava gaire i no explicava res. Però si a algú li deia alguna cosa era a mi. Només a mi. Un dia, poc abans de morir, potser quan el cap ja se li començava a anar a estones, em va cridar a la seva habitació i va treure la capsula. No hi havia gran cosa. Davant meu, va començar a trencar mitja dotzena de papers, tots els que hi havia. Les fotos, no. Les fotos són una altra cosa, porta malastrugança trencar les fotos dels vius. Trencar les fotos dels morts és pitjor, com una mena d'assassinat.

Va estripar els papers, mentre me'ls comentava. Sobretot es va fixar en un, potser és el que més li va fer cosa de trencar: em sembla que era el document on se li feia saber que se li commutava la pena de mort, només presó perpètua. O potser el de la sortida de la presó, ja se'n pot anar a casa, presentí's cada setmana a la guàrdia civil. Fos el que fos, va dir que ja no calia, que eren coses velles i doloroses de les quals ja ningú no n'havia de fer res, que hauria estat molt millor cremar-les.

Jo li hauria d'haver dit que no –ara penso que potser és el que s'esperava que li digués–, però no vaig gosar. Jo era molt jove, llavors. I a més em devia semblar que no s'ha de contradir algú que pensa que no ha de deixar cap rastre de la seva vida, escapçada i perduda, que no cal preservar la memòria del dolor i encara menys salvar les seves crosses, els papers i les fotografies. (M'equivocava. Sempre tens l'esperança que hi hagi algú que vulgui veure els teus papers. Que els guardi. Una forma de no morir del tot.)

Si s'hi arriba pel tren del Nord, de Barcelona a Terrassa pot semblar que no surts mai de la mateixa ciutat. Vicente Villatoro s'ho mira des de la finestra d'un vagó mig buit, un paisatge de xemeneies i suburbis, gairebé sense camps. El seu fill l'ha anat a recollir a Barcelona, a l'estació de França, quan ha baixat del *Sevillano* ningú no li ha preguntat res, no li han demanat papers ni on viuria ni si tenia feina. No l'han fet

tornar cap al lloc d'on venia, com deien els rumors. Potser perquè el venien a buscar.

S'han abraçat en una andana caòtica, entre més abraçades alienes, maletes que baixen, cridòria i fum d'estació. Vicente, el fill, l'ha ajudat a carregar la maleta i l'ha guiat entre estacions, a Barcelona: el tren de Terrassa surt d'un altre lloc. De fet, n'hi ha dos, de trens, amb dues estacions diferents, el dels Catalans i el del Nord, ells agafaran el del Nord, que els deixa més a prop de casa. Vicente diu *de casa*, per la que tenen llogada a Terrassa, i se li fa estrany. Al pare també. La casa, casa seva, per a tots dos, més per al pare, encara és a Castro. Però ja no és veritat. S'hi hauran d'anar acostumant.

—Esto es Cerdanyola, un pueblo cerca de Barcelona. Luego viene Sabadell y luego ya Terrassa.

Vicente, el fill, que ja porta a Catalunya uns mesos, exhibeix el seu coneixement de veterà, introductor d'ambaixadors, escorta i guia del pare de seixanta anys que arriba. Vicente Villatoro Porcel no ha viatjat gaire, a la seva vida, però coneix les ciutats. Coneix bé Còrdova, ha anat de viatge a Madrid, va viure el temps del gran creixement de Ceuta, quan el protectorat, quan era la terra de la gran promesa i cada any hi arribaven milers de persones. No és un jornalер analfabet. És un home que ha llegit, descendent d'una genealogia de sastres il·lustrats i liberals. Un amant del progrés i de la llibertat. De la ciutat. Ara tot li ve de nou, però no va de la nit al dia.